

Julita Markiewicz-Patkowska*
Piotr Oleśniewicz**
Krzysztof Widawski***
Grażyna Widawska****

EDUKACYJNA FUNKCJA TURYSTYKI SENIORALNEJ

WSTĘP

Funkcja edukacyjna turystyki jest jedną z najpopularniejszych, na co niejednokrotnie wskazuje się w literaturze przedmiotu (Kowalczyk, 2001; Markiewicz-Patkowska i in., 2017; Oleśniewicz i Widawski, 2013). Turystyka to złożone zjawisko społeczne, kulturowe i gospodarcze, spełniające wiele funkcji. Do najistotniejszych należy funkcja wypoczynkowa. Wśród innych należy wymienić funkcję ekonomiczną – wpływ na rozwój gospodarczy regionu turystycznego – jednak autorzy od lat zajmują się badaniami nad funkcją edukacyjną oraz wychowawczą turystyki. W pierwszym przypadku turystyka jest traktowana jako istotne narzędzie poznania. Wskazuje się na edukacyjny charakter doświadczenia nabywanego w trakcie podróży. Głównym elementem funkcji wychowawczej jest kształtowanie pożądanych postaw. Poznanie walorów regionu może stanowić ważną część wychowania patriotycznego. Poznawanie innych kultur uczy otwarcia i tolerancji w stosunku do różnych sposobów organizowania świata. Wiele form turystyki pomaga w zdobywaniu takich zdolności, jak współpraca w grupie czy radzenie sobie w nietypowych sytuacjach. Ponadto poprzez obcowanie z przyrodą kształtuje się postawa świadomości ekologicznej, zrozumienie potrzeby dbania o środowisko przyrodnicze (Czerwiński, 2015; Gaworecki, 2000; Gołębski, 2002; Łobożewicz, Bieńczyk, 2001).

Funkcja edukacyjna nie jest przypisana jedynie do wieku młodzieńczego. Człowiek uczy się, zdobywa doświadczenie przez całe życie, także w okresie senioralnym. Senior definiowany jest różnie. Hossain i inni (2003) używają terminu *senior* w odniesieniu do grupy wiekowej 55+ i *niesenior* dla grupy w przedziale wiekowym 15-55 lat. Dodatkowo dzielą wskazaną grupę seniorów na starszych seniorów (w wieku

* Wyższa Szkoła Bankowa we Wrocławiu.

** Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu.

*** Uniwersytet Wrocławski.

**** Liceum Ogólnokształcące nr V we Wrocławiu.

65+) i młodszych seniorów (w przedziale wiekowym 55-64 lata). Z kolei Dąbrowski (2006) dzieli seniorów na trzy podstawowe grupy: osoby w wieku podeszłym (60-75 lat), osoby w wieku starczym (76-90 lat), osoby długowieczne (po 90 roku życia).

Podobny podział proponuje Światowa Organizacja Zdrowia, a Organizacja Narodów Zjednoczonych wskazuje na 65 rok życia jako próg starości (Kowalik, 2009). Ogólnie kryterium definicji seniora wiąże się z aspektem ekonomicznym i społecznym, jakim jest przejście na emeryturę.

Turystyka senioralna przeżywa w ostatnich dekadach bardzo dynamiczny rozwój. Wzbudza zainteresowanie wielu badaczy. W kontekście turystyki społecznej sytuuje ją Górska (2010), podkreślając szczególną sytuację osób starszych. Turystyka senioralna idzie w parze z niepełnosprawnością ze względu na wiek jej uczestników, na co wskazują Darcy i Dickson (2009) czy Widański (2010, 2011).

Turystyce senioralnej przypisuje się wiele cech, jak choćby istotną dla całej turystyki specyficzną sezonowość. Turyści seniorzy to grupa korzystająca z oferty turystycznej regionu poza sezonem wysokim, co podkreśla Śniadek (2006), wspominając jednocześnie o innych potrzebach, takich jak odpowiedni środek transportu (wygodny, szybki i niedrogi) czy bezpieczeństwo. Na potrzeby seniorów, a zwłaszcza potrzebę kontaktu z innymi ludźmi, zwracają uwagę Acevedo (2003) czy Huang i Tsai (2003).

UWARUNKOWANIA FUNKCJI EDUKACYJNEJ W TURYSTYCE SENIORÓW

Badając uwarunkowania funkcji edukacyjnej w turystyce senioralnej, posłużono się metodą badań ankietowych. Grupą badaną liczyła 120 mieszkańców Dolnego Śląska po 50 roku życia, członków Wrocławskiego Centrum Seniora. Badanie przeprowadzono w listopadzie 2016 r.

Dysproporcje w udziale płci w badanej grupie były znaczące. Jedynie 17% respondentów to mężczyźni, co wskazuje na większą aktywność kobiet z tej grupy wiekowej w organizacjach zrzeszających seniorów. Najliczniejsza była grupa seniorów w wieku 60-69 lat, czyli osób wchodzących w wiek emerytalny i tych, które niedawno go osiągnęły. Odpowiednio 23% i 22% ankietowanych reprezentowało przedziały wiekowe 70-79 i 50-59 lat. Zdecydowanie mniej aktywne, ze względu na wiek i przypisane mu kłopoty w funkcjonowaniu organizmu, okazały się pozostałe dwie grupy: 80-89 i powyżej 90 lat (po 3% ogółu badanych).

Wraz z wykształceniem wzrasta zwykle świadomość potrzeby aktywnego trybu życia. Najczęstszym wykształceniem w badanej grupie było wykształcenie średnie, zadeklarowane przez 42% badanych. Niemal co czwarta osoba miała wykształcenie wyższe zawodowe (24%), a prawie co piąta (18%) wykształcenie wyższe magisterskie. Pozostałe 16% to seniorzy z wykształceniem zawodowym bądź podstawowym.

Jeśli chodzi o sytuację zawodową, to 77% stanowili emeryci bądź renciści, po

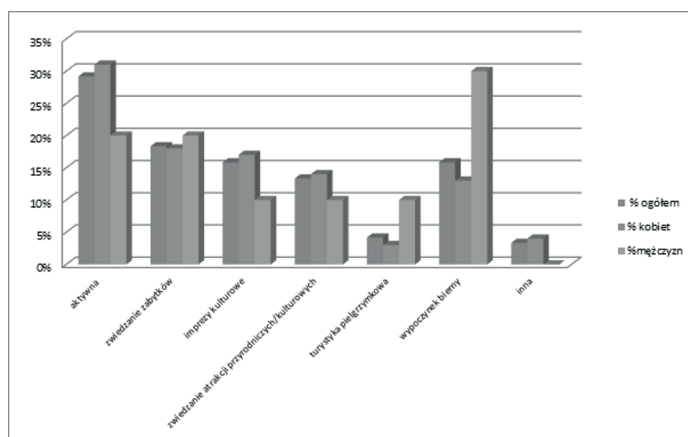
8% samozatrudnieni oraz pracownicy sektora prywatnego. W grupie rencistów bądź emerytów znalazło się 80% badanych kobiet, ale tylko 60% całej grupy mężczyzn.

Stan cywilny z reguły przekłada się na aktywność turystyczną. Osobom w starszym wieku, obciążonym zwykle jakąś formą niepełnosprawności, łatwiej jest podróżować w towarzystwie. To m.in. tej grupy dotyczy zjawisko multiklienta w turystyce (Widawski, 2011). Niemal połowa badanych (48%) to osoby pozostające w związku małżeńskim. O wiele częściej, co warto uwagi, małżonkiem był mężczyzna (70% badanych w tej grupie) niż kobieta (43%). Jeżeli dodać do tego 1% osób pozostających w związku partnerskim, nadal ponad połowa to osoby deklarujące samotność. Co czwarty z respondentów był wdowcem, niemal co piąty deklarował stan wolny, a 7% to panny i kawalerzy. Uwzględniając wiek badanych, można zakładać, że połowa z nich doświadcza związanych z wyjazdami turystycznymi przeszkód wynikających z braku towarzystwa. Najczęstszą opcją jest wyjazd w gronie znajomych – wskazało na nią 46% badanych seniorów. Zdecydowanie mało popularne są wyjazdy samotne. Tylko 8% respondentów decyduje się na tę formę podróżowania; częściej dotyczy to panów (15% badanych mężczyzn).

Aktywność turystyczna uzależniona jest od wielu czynników, w tym od czynnika ekonomicznego. Wielkość miesięcznych dochodów ma wpływ na wybór destynacji, formy podróży, czasu jej trwania i charakteru oferty. Na tle Europy, gdzie mobilność sektora trzeciego wieku jest znacząca, rynek polski jest ciągle stosunkowo ubogi. Ponad połowa badanych (51%) zadeklarowała dochody w przedziale 1501-2500 PLN. W tej grupie znalazło się 55% badanych kobiet. Aż 23% respondentów miało miesięczne dochody na poziomie do 1500 PLN. W tej grupie także dominowały kobiety – aż 25% z nich wskazało na taki poziom zarobków. Lepiej sytuowani okazali się mężczyźni. W najczęściej wskazywanej grupie znalazło się 30% z nich. Najwięcej (aż 45%) zadeklarowało zarobki w przedziale 2501-4500 PLN. Natomiast 5% stwierdziło, że zarabia do 6000 PLN (opcji tej nie wybrała żadna z kobiet, choć zarobki powyżej 6000 PLN wskazało 5% respondentek). Świadczenia emerytalne w Europie na tle świadczeń polskich przedstawiają się zdecydowanie korzystniej, jednak należy tu uwzględnić przede wszystkim siłę nabywczą pieniądza w poszczególnych krajach. Wysokość zarobków jest więc istotna, ale równie ważne jest to, ile dana osoba musi wydać na tzw. podstawowe potrzeby życiowe oraz ile może i chciałaby przeznaczyć na aktywność turystyczną. Duże znaczenie ma też postrzeganie własnej sytuacji materialnej, ponieważ wydatki na turystykę nie są traktowane jako niezbędne. Na podstawie przeprowadzanych badań stwierdzono, że 65% respondentów (66% kobiet i 60% mężczyzn) ocenia swoją sytuację finansową jako przeciętną, 24% jako dobrą, a 5% jako bardzo dobrą. Warto podkreślić, że w tej grupie zdecydowanie przeważa optymizm. Potencjalnie więc niemal dla żadnego z respondentów czynnik natury ekonomicznej nie jest inhibitorem, który blokowałby aktywność turystyczną.

PREFEROWANE FORMY AKTYWNOŚCI SENIORÓW

Forma aktywności fizycznej w dużej mierze zależy od wieku. Najczęstsza u osób starszych jest aktywność ruchowa, która pozytywnie wpływa zarówno na ciało, jak i na psychikę (ryc. 1).

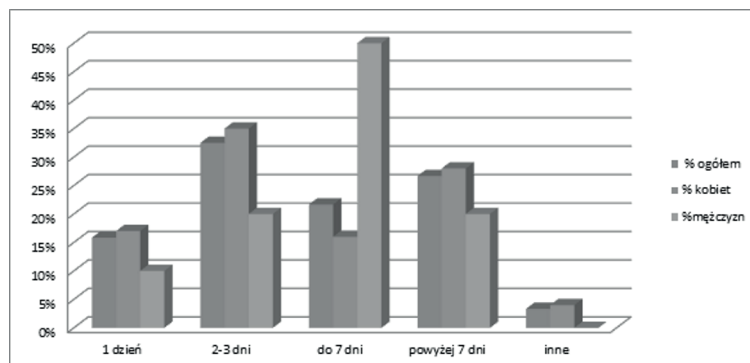
Ryc. 1. Preferowane formy aktywności

Źródło: opracowanie własne.

Wśród siedmiu form aktywności, na które wskazywali respondenci, najpopularniejsza była forma wypoczynku aktywnego – zwłaszcza spacer, nordic walking czy jazda na rowerze. Na tę możliwość spędzania wolnego czasu wskazało 29% respondentów. Jest to także najpopularniejsza forma wśród ankietowanych pań – wskazała na nią niemal co trzecia z nich (31%). Mniej istotne, ale jednak ważne dla co piątej pytanej osoby (18%) jest zwiedzanie zabytków – nieznacznie ważniejsze dla panów (20% z nich) niż pań (18%). Na trzecim miejscu znalazły się *ex aequo*: imprezy kulturalne oraz wypoczynek bierny – po 16% wskazań. Warto zwrócić uwagę zwłaszcza na wypoczynek bierny w zależności od płci. Forma ta jest preferowana zwłaszcza w grupie panów i okazała się wśród najpopularniejsza. Wskazało na nią aż 30% z nich. Sumując udział procentowy aktywności, takich jak zwiedzanie zabytków, imprezy kulturalne, zwiedzanie atrakcji przyrodniczych lub kulturowych oraz turystyka pielgrzymkowa, uzyskujemy 51% wskazań na te formy aktywności, w ramach których realizowana jest funkcja edukacyjna turystyki, także w grupie senioralnej. Udział w imprezach kulturalnych, poznawanie walorów kulturowych czy przyrodniczych, a nawet uczestnictwo w wyjazdach pielgrzymkowych zawiera także kontekst edukacyjny, gdyż niezależnie od wieku uczestnika, każda podróż turystyczna to szkoła w plenerze.

Kolejnym zagadnieniem jest długość wyjazdów turystycznych, w trakcie których podejmowana jest aktywność, także o charakterze edukacyjnym (ryc. 2). Długość ta jest zwykle uzależniona od wielu czynników, takich jak koszty podróży, ogranicze-

nia czasu wolnego lub, co istotne w przypadku badanej grupy, stan zdrowia. Wiek respondenta może mieć wpływ na preferencje związane z czasem trwania wyjazdu.

Ryc. 2. Czas trwania wyjazdu turystycznego

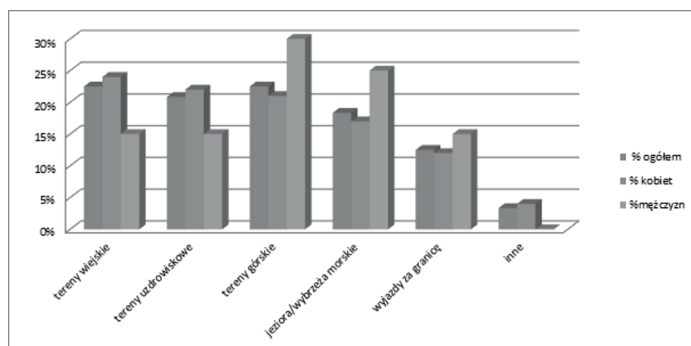
Źródło: opracowanie własne.

Najpopularniejsze wśród seniorów w badanej grupie były krótkie wyjazdy, określane w literaturze mianem wyjazdów weekendowych, trwających do 4 dni (33%) (w większości preferują je panie – 35%). Na drugim miejscu znalazły się dłuższe wyjazdy, określane jako pobytowe, trwające powyżej 7 dni. Co czwarta osoba (27%) woli wyjazdy dłuższe, które zwykle łączą wypoczynek z ofertą kulturalną o charakterze komplementarnym. Na trzecim miejscu znalazły się wyjazdy trwające do tygodnia. Co piąty respondent (22%) pozostaje poza swoim miejscem zamieszkania do 7 dni. Ten rodzaj wyjazdów jest popularny zwłaszcza w grupie mężczyzn – połowa z nich wskazała właśnie na tę długość pobytu jako preferowaną. Co siódma osoba deklaruje się jako odwiedzający jednodniowy. Ten wybór, motywowany z reguły ograniczeniami natury ekonomicznej bądź zdrowotnej, ma swoją specyfikę przestrzenną. Zwykle związany jest z najbliższym otoczeniem, a aktywność ma charakter raczej rekreacyjny.

Cele wyjazdów w przypadku grupy senioralnej są podobne jak wśród pozostałych grup dorosłych uczestników turystyki, choć procentowy rozkład preferencji może się różnić.

Najpopularniejszy okazał się cel zdrowotny. Świadomość potrzeby dbania o zdrowie w tej grupie społecznej jest wysoka i wiele działań, także na polu turystycznym, ma pomóc zadbać o to deficytowe w tym wieku dobro (48% respondentów). Ponad połowa pań (55%) wyjazd traktuje jako przedłużenie lub urozmaicenie terapii, podczas gdy w przypadku panów jedynie dla 10% ten cel migracji turystycznej jest najważniejszy. Drugim z kolei celem jest cel wypoczynkowy. Wskazała nań co trzecia osoba; jest to najpopularniejszy motyw wyjazdu wśród mężczyzn (40%). Co siódmy badany zadeklarował cel poznawczy jako główny (w grupie mężczyzn 20%, w grupie kobiet 12%).

Przy analizie funkcji edukacyjnej turystyki należy także zbadać preferowane miejsce wyjazdu turystycznego (ryc. 3).

Ryc. 3. Miejsce wyjazdu turystycznego
Źródło: opracowanie własne.

Najpopularniejszym miejscem wypoczynku są obszary górskie oraz wiejskie, atrakcyjne dla 23% respondentów. Krajobraz górski, zaliczany do najatrakcyjniejszych widokowo, preferowali zwłaszcza mężczyźni – co trzeci z panów wybiera góry na miejsce swojego wypoczynku. Obszary wiejskie najpopularniejsze są wśród pań – co czwarta z nich odpoczywa na wsi. Drugie miejsce zajęły tereny uzdrowiskowe. Mniej atrakcyjne okazały się pobyty nad wodą, tzn. nad jeziorami lub nad morzem (18% respondentów). Co istotne, bez względu na charakter krajobrazu badani seniorzy preferowali pobyty krajowe. Aż 87% z nich pozostaje w kraju, jedynie co ósmy wyjeżdża za granicę.

PODSUMOWANIE

Obecnie coraz większy odsetek społeczeństwa stanowią osoby starsze – głównie emeryci i renciści, a polskie społeczeństwo postrzega okres senioralny w sposób negatywny. Ważne jest zatem, aby seniorzy po przejściu na emeryturę nie wycofywali się z aktywnego życia, lecz je kontynuowali czy też rozwijali nowe formy działalności.

Turystyka senioralna to turystyka dla osób w określonym wieku, z którego wynikają specyficzne konsekwencje. Grupę tę charakteryzują ograniczenia nie tylko zdrowotne, ale często również finansowe. Większość osób w starszym wieku już nie podejmuje aktywności zawodowej, korzystając tym samym jedynie ze świadczeń emerytalnych. Jest to więc czas wolny, który może i powinien być zagospodarowany na realizację celów związanych także z hobby. Aby możliwa była realizacja pasji poznawczych, muszą zostać spełnione określone warunki. Dopiero wtedy edukacja poprzez turystykę będzie mogła mieć miejsce. Nie wszystkie zmienne uwzględniono w powyższym badaniu, można jednak wskazać na pewne trendy charakterystyczne przynajmniej dla grupy seniorów z Dolnego Śląska.

Ważnym elementem jest stan cywilny i jego pochodna – rodzaj towarzystwa, w którym realizowana jest podróż. Badania wskazują na potrzebę towarzystwa. Zdecydowana mniejszość decyduje się na podróż, mając w perspektywie zwiedzanie sa-

motne. Istotny jest też czynnik ekonomiczny, który należy rozważać co najmniej na dwóch płaszczyznach. Pierwsza to dochody w wartościach bezwzględnych, druga to subiektywna ocena możliwości finansowych w opinii osób decydujących się na aktywność turystyczną.

Warto także podkreślić świadomość potrzeby dbania o zdrowie. Jest to główny cel wyjazdów w omawianej grupie turystów. Odpowiedni poziom wiedzy w tym zakresie wpływa na zrozumienie potrzeby podjęcia podróży turystycznej. Turystyka rozwija, edukuje jednostkę na wielu polach – począwszy od świadomości potrzeby dbania o własny dobrostan, poprzez potrzebę wypoczynku, skończywszy na klasycznej formie funkcji edukacyjnej, jak w przypadku realizacji celu poznawczego (zwiedzanie zabytków, poznanie walorów kulturowych bądź przyrodniczych, wyjazdy o charakterze religijnym). Sukces realizacji funkcji edukacyjnej w turystyce senioralnej zależy od wielu czynników, takich jak motywacja, sytuacja finansowa czy uwarunkowania rodzinne.

BIBLIOGRAFIA

- Acevedo, C.R. (2003). *Motivos para viajar: um estudio com turistas maduros no contexto brasileiro*. *FACEP Pesquisa*, 6.
- Czewiński, J. (2015). *Podstawy turystyki*. Warszawa.
- Darcy, S., Dickson, T. (2009). A whole of life approach to tourism: the case for accessible tourism experiences. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 16.
- Dąbrowski, A. (red.) (2006). *Zarys teorii rekreacji ruchowej*. Warszawa.
- Gaworecki, W. (2000). *Turystyka*. Warszawa.
- Gołębski, G. (2002). *Kompendium wiedzy o turystyce*. Poznań.
- Górska, E. (2010). Turystyka społeczna jako forma aktywizacji rynków turystycznych na przykładzie programów turystyki społecznej w Hiszpanii. *Acta Scientiarum Polonorum, Oeconomia*, 9.
- Hossain, A., Bailey, G., Lubulwa, M. (2003). *Characteristics and travel patterns of older Australians: impact of population ageing on tourism*. Canberra.
- Huang, L., Tsai, H.T. (2003). The study of senior travelers in Taiwan. *Tourism Management*, 24.
- Kowalczyk, A. (2001). *Geografia turystyki*. Warszawa.
- Kowalik, S. (red.) (2009). *Kultura fizyczna osób z niepełnosprawnością*. Gdańsk.
- Łobożewicz, T., Bieńczyk, G. (2001). *Podstawy turystyki*. Warszawa.
- Markiewicz-Patkowska, J., Widawski, K., Oleśniewicz, P. (2017). Conditionings of the educational function of senior tourism on the example of seniors from Wrocław. *Educational Alternatives*, 15.

Oleśniewicz, P., Widawski, K. (2013). *Turystyka edukacyjna w kontekście turystyki szkolnej: wybrane zagadnienia*. Wrocław.

Śniadek, J. (2006). Age of seniors – a challenge for tourism and leisure industry. *Studies in Physical Culture and Tourism*, 13.

Widawski, K. (2010). Accessibility and the character of the information about tourist values in the Internet on the example of the folklore events. W: J. Chromý (red.), *Trendy komunikace v cestovním ruchu*. Praha.

Widawski, K. (2011). Accessible tourism starts with the accessible information. Madrid case study. W: J. Wyrzykowski, J. Marak (red.), *Tourism role in the regional economy. Social, health-related, economic and spatial conditions of disabled people's tourism development*. Wrocław.

EDUKACYJNA FUNKCJA TURYSTYKI SENIORALNEJ

Słowa kluczowe: turystyka senioralna, funkcje turystyczne, podróże, motywacje turystyczne

Streszczenie: Artykuł prezentuje wybrane uwarunkowania funkcji edukacyjnej turystyki senioralnej w oparciu o analizę badań przeprowadzonych w grupie seniorów z Dolnego Śląska. Określono główne funkcje turystyki, ze szczególnym uwzględnieniem funkcji edukacyjnej i poznawczej oraz kształtowania postaw. W oparciu o literaturę przedmiotu zdefiniowano zarówno grupę seniorów, jak i turystkę senioralną w kontekście jej uczestników, motywacji, potrzeb, sezonu itp. Wskazano na preferowane formy wypoczynku turystycznego, scharakteryzowano główne motywacje, sposób podróżowania, długość podróży i jej najistotniejsze cele. Zwrócono uwagę na sytuację materialną seniorów w powiązaniu z subiektywnym jej postrzeganiem, która wywiera ważny wpływ na skłonność do podejmowania aktywności turystycznej.

THE EDUCATIONAL FUNCTIONS OF SENIOR TOURISM

Keywords: senior tourism, tourist functions, travels, tourist motivations

Abstract: The paper presents chosen conditions of the educational function of senior tourism on the basis of research performed among a group of seniors from Lower Silesia. The main functions of tourism were indicated, with special emphasis on the educational and cognitive functions, as well as shaping attitudes. In the context of the subject literature, both the group of seniors and senior tourism were defined within the framework of the participants, motivations, needs, season, etc. The preferred forms of tourist recreation were described; the main motives, ways of traveling, journey length, and its most significant aims were characterized. The authors paid attention to the material status of seniors as bound with its subjective perception, which exerts a considerable influence on the inclination to undertake tourist activity.

